

z cest 1

•
Solun

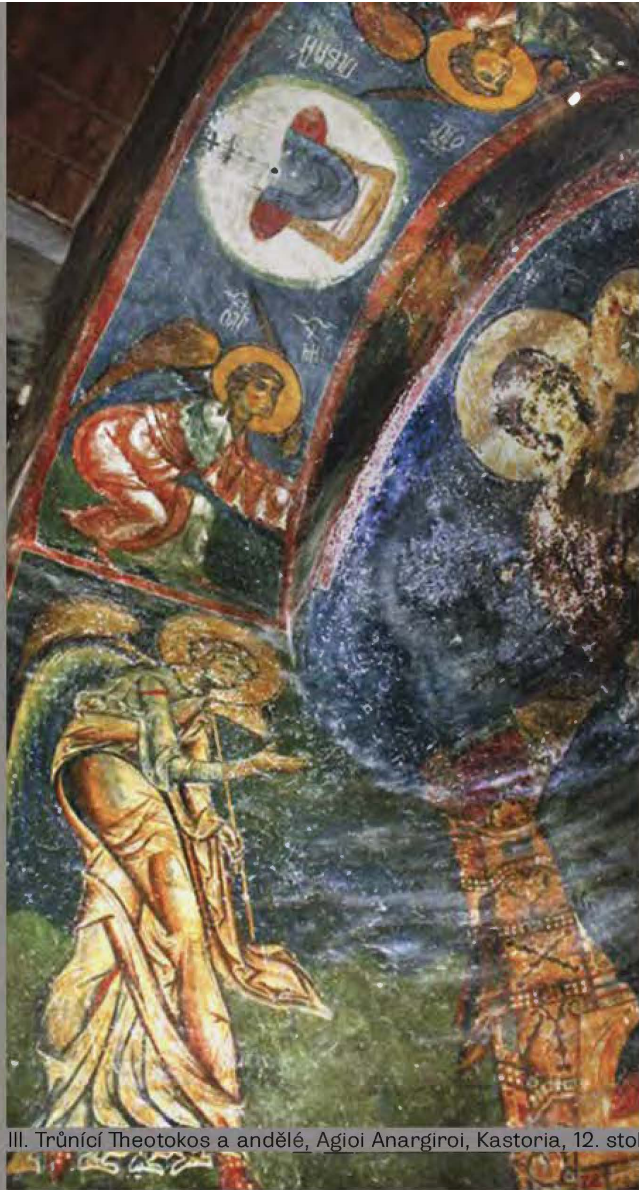
Masarykova
univerzita

I. Nanebevstoupení (detail), Hagia Sophia, Ochrid, 1037–1056

II. Oplakávání Krista, Sv. Panteleimon, Nerezi, po roce 1164

III. Trůnící Theotokos a anděl, Agioi Anargiroi, Kastoria, 12. stol.

IV. Anděl s trůnící madonou v apsidě, Kurbinovo, cca 1191

V. Nanebevzetí Panny Marie – východní stěna, Kurbinovo, cca 1191

Rádi bychom poděkovali všem těm, kteří nám svou podporou pomohli vydat tuto knížečku, ale také zorganizovat exkurzi nutnou pro její realizaci.

Děkujeme proto Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, která na naši cestu přispěla finanční podporou studentů. Náš dík patří také Lubomíru Hartmanovi za propůjčení vozů své firmy Ford CaRent za velmi příjemnou sponzorskou cenu, s nimiž jsme celou cestu bezpečně absolvovali.

Rádi bychom využili této příležitosti k vyjádření našeho vděku také panu prof. Jiřímu Kroupovi, který stál u zrodu našeho Centra raně středověkých studií. Taktéž chceme touto cestou vyjádřit naši vděčnost vedoucímu Semináře dějin umění, Ondřeji Jakubcovi, jehož konstantní podpora a důvěra jsou pro naši práci naprosto zásadní. Konečně bychom chtěli poděkovat Alžbětě Ž. Filipové za skvělou organizaci celé exkurze.

Většina fotografií v knize je dílem kolektivu účastníků exkurze. U převzatých ilustrací zde uvádíme zdroje: 1, 60–63, 69, 70, 72, 73, 79, XIV, XIX [Eftychia Kourkoutidou-Nikolaïdou, Anastasia Tourta, *Wandering in Byzantine Thessaloniki*, Athens 1997]; 22–26 [Gordana Babic, *Ikony*, Kostelní Vydří 1997]; 75, XVIII [Nicos D. Papahatzis, Nicos Niconanos, *Monuments of Thessaloniki*, Thessaloniki 2012]; 49, 53, 56 (fotomontáž), 57, 58 (fotomontáž), 66, 68, 76, 77 [Charalambos Bakirtzis, Alexandra Doumas, *Mosaics of Thessaloniki*, Athens 2012]; 19, 20, 22, IX [Pasko Kuzman – Julija Tričkovska – Zoran Pavlov (edd.), *Macedonian Cultural Heritage – Ohrid world heritage site*, Skopje 2009]

Vydání první, elektronické
Brno, 2024
(První tištěné vydání vyšlo v Brně, 2014.)
© 2014 Masarykova univerzita
ISBN 978-80-280-0631-0
ISBN 978-80-210-6853-7 (brožováno)
Grafická úprava: Sunny People
Redakce: Klára Benešová, Alžbeta Filipová,
Ivan Foletti, Zuzana Frantová, Jan Galeta
a Teodora Georgjevová
Centrum raně středověkých studií
Semináře dějin umění FF MU
www.earlymedievalstudies.com

Centrum
raně středověkých studií
Západ | Byzanc | Islám

ápiscky cest

Jižní Balkán

Ivan Foletti, Zuzana Frantová, Monika Kučerová (eds.)
Masarykova univerzita, Brno 2024

1

Cesty za uměním jsou pro nás především nezbytnou součástí studia. Ani nejkvalitnější reprodukce a nejmodernější technologie nemohou zprostředkovat přímý prožitek ze setkání s výjimečnými objekty středověkého umění, který pocítovali lidé před staletími stejně jako dnes. Osobní kontakt s nimi, v prostředí pro které původně vznikaly, nám však může pomoci lépe pochopit, jak byly umělecké objekty vnímány v minulosti. Tímto setkáním tváří v tvář chceme poznávat středověká díla jako hmatatelnou součást života přítomného i minulého a pochopit tak jejich smysl a úctu jim věnovanou, která na mnoha místech přetrvává dodnes.

OBSAH

Úvod 8
Ivan Foletti

- 1 Ohrid 9
Ondřej Hnilica
 - 1.1 Sveti Pantaleimon,
tetrakonchální bazilika
v Plaošniku 10–11
Martin Jakubčo
 - 1.2 Hagia Sofia 12–13
Alena Vodáková
 - 1.3 Sveti Jovan Boĝoslov
v Kaneu 14–15
Monika Kučerová
 - 1.4 Sveta Boĝorodica
Periblepta 16–17
Matěj Mikloš
 - 1.5 Sveti Demetrius 18–19
Lenka Vrlíková
 - 1.6 Sveti Konstantin a Helena 20–21
Ondřej Hnilica
 - 1.7 Galerie ikon 22–25
Kristýna Pecinová

- Kurbinovo
- 2 Sveti Gorgi v Kurbinovu 26–29
Ivana E. Molnárová

- 3 Kastoria 30–31
Ondřej Hnilica
- 3.1 Hagios Stephanos 32–33
Petr Adámek
 - 3.2 Agioi Anargioi 34–37
Ondřej Hnilica
 - 3.3 Panagia Koumbelidiki 38–39
Františka Hájková

-
- 4 Soluň – Thessaloniki 40–41
Ondřej Hnilica
 - 4.1 Hagios Georgios 42–44
Zuzana Ragulová
 - 4.2 Hagios Demetrios 45–48
Zuzana Frantová a Martin Lešák
 - 4.3 Mozaika v kostele Hosios David 49–51
Ivan Foletti
 - 4.4 Hagia Sophia 52–55
Kateřina Martináková a Jan Galeta
 - 4.5 Panagia Chalkeon 56–57
Petr Vronský
 - 4.6 Agios Nikolaos Orphanos 57–58
Petr Vronský
 - 4.7 Hagioi Apostoloi 59–61
Petr Vronský
- Slovník pojmů 63

ÚVOD

◆◆◆ Knížka, která se dostává čtenáři do rukou, je výsledkem studijní cesty za středověkými památkami Makedonie a Řecka organizované v listopadu roku 2013 Centrem raně středověkých studií Semináře dějin umění Masarykovy univerzity v Brně. V žádném případě nemá ambice být kompletní či inovativní publikací o malířských a mozaikových dekoracích chrámů v jižní části Balkánského poloostrova: od samého počátku byla koncipována jako cahier de voyage, praktický nástroj sloužící k zapamatování nejdůležitějších navštívených památníků především pro studenty, kteří se exkurze zúčastnili. Vzhledem k tomu, že v českém prostředí je na toto téma velmi málo dostupné literatury, rozhodli jsme se nabídnout toto opusculum také širšímu publiku se zájmem o středověké umění. Přáli bychom si, aby vášniví a zvědaví zájemci mohli s námi – reálně či pouze v představách – znovu podniknout naši cestu. Rádi bychom tak představili objekty našeho studijního zájmu a předali trochu svého nadšení pro staré „byzantské“ umění i za zdi univerzity.

◆◆◆ Tento syntetický „průvodce“, jehož autory jsou sami studenti, představuje klíčové středověké památky nacházející se mezi Ochridem a Soluní. Každá dekorace či stavba je prezentována formou krátkého hesla, kde je objekt popsán a interpretován. Pro zájemce o hlubší studium se pod každým heslem nachází základní bibliografie reprezentující aktuální stav bádání. Hesla jsou doprovázena fotografiemi, z nichž většina vznikla přímo na místě. Čtenáři je k dispozici i malý slovník odborných termínů. Na konci knížky čtenář najde chronologickou syntézu všech nástěnných maleb a mozaik,

2

se kterými jsme se setkali. Jedná se o cenný nástroj, který, na rozdíl od geografického uspořádání sborníku, dovoluje nastínit proces, jakým se balkánská malba vyvíjela mezi 5. a 15. stoletím.

◆◆◆ Doufáme, že tato naše aktivita bude čtenáři přijata se sympatiemi. Rádi bychom jejím prostřednictvím představili způsob, jakým probíhá výuka dějin umění in situ. Má však být také příležitostí pro studenty vyzkoušet si různé fáze ediční a grafické práce, tolik potřebné pro jejich budoucí profesní uplatnění. Konečně doufáme, že by se mohla stát, se vši svou jednoduchostí, užitečným nástrojem pro setkání s výjimečnou uměleckou produkcí Balkánského poloostrova.

2 Florální motivy, tetrakonchální bazilika, Plaošnik, Ochrid, 6. stol.

3 Personifikace rajske řeky Geon, pramen života, Baptisterium, Ochrid, 6. stol.

OCHRID

◆◆◆ Poprvé je Ochrid v pramenech doložen až v 11. století. Podle některých byzantských historiků (např. Anny Komnény) bylo toto jméno jen „barbarský název pro starověké město a jezero Lychnidos“. Ochrid byl patrně sídlem bulharského cara Samuela a rovněž bulharského patriarchátu. Císař Basileios II. po svém vítězství nad Bulhary roku 1018 bulharský patriarchát zrušil, ale Ochrid zůstal autokefálním arcibiskupstvím podřízeným přímo císaři. Kolem roku 1090 zde byl arcibiskupem ustanoven Theofylaktos. Ten napsal legendu o životě Metodějova žáka sv. Klimenta, kterého označil za svého předchůdce a prvního biskupa v Ochridu. Tento údaj nelze nijak ověřit, ale protože lze s jistou pravděpodobností předpokládat, že Theofylaktos použil jako pramen svých znalostí ztracenou starší staroslověnskou legendu, lze ho s určitou opatrností přijmout. Ve 13. století o vládu nad Ochridem usiloval epirský despotát, ale nakonec se město dostalo pod vládu byzantského císaře. Roku 1334 však bylo smluvně postoupeno srbskému vládci Štěpánu Urošovi IV. Dušanovi a o šedesát let později, roku 1394, padlo do moci Turků.

